

שם מחלקה: מכון גבוה לתורה

שם הקורס: תורה הלכה ומדעי המדינה

Tora Halacha and Political Science

שם המרצה: הרב ד"ר עדו רכניץ

סוג הקורס: מתקדם

היקף שעות: 28

סמסטר: א

תשפ"ו

שנת לימודים:

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה (מטרות על / מטרות ספציפיות):

מטרתו העיקרית של הקורס היא להקנות לסטודנטים ידע בסיסי בעולם התוכן של ארון הספרים היהודי בתחום המחשבה המדינית. עיקרו של הקורס יציג את המחשבה המדינית היהודית כפי שהיא עולה מהמקורות ההלכתיים. במסגרת הקורס יבחנו סוגיות היסוד של המחשבה המדינית הדמוקרטית לאור המחשבה המדינית היהודית, ובכלל זה, ריבונות העם, שלטון החוק, חירות ושוויון, מעמד האישה, מעמד הלא-יהודי, ועוד.

תוצרי למידה –

לשלוט ביסודות המחשבה המדינית היהודית, בדגש על מקומה של הדת בפוליטיקה.

להכיר את עמדתם של פוסקי ההלכה ביחס ליסודות המחשבה המדינית הדמוקרטית. לעמוד על נקודות הממשק והמחלוקת בין עולם ההלכה ותפיסה הדמוקרטית.

להכיר את המקורות היהודיים העוסקים במחשבה מדינית.

לרכוש יכולת לעיין במקורות היהודיים העוסקים במחשבה מדינית.

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

הקורס עוסק במחשבה מדינית יהודית כפי שהיא משתקפת במקורות ההלכתיים. בחלק הראשון של הקורס יוצגו יסודות המחשבה המדינית היהודית, בדגש על שאלת היחס בין דת ופוליטיקה. בחלק השני של הקורס יבחנו העקרונות הדמוקרטיים השונים לאור עמדתם של פוסקי ההלכה בסוגיות אלה.

- מהלך השיעורים: כל יחידת לימוד תתנהל במתכונת מקוונת שתיבה בהדרכת המחלקה לקידום ההוראה והצוות הטכנו-פדגוגי

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים: רשימת נושאים / תוכנית הלימודים בקורס –רשימה מפורטת של נושאי ההרצאות בסדר כרונולוגי (רשימה או טבלה כדוגמת המצ"ב)

שיעור 1

נושא:

1. מבוא - הכרת המקורות ההלכתיים העוסקים במחשבה מדינית, והצגת מסגרת מושגית – הגדרות שונות לתיאוקרטיה.
2. עיון בשאלת היחס בין שלטון אנושי ומלכות שמיים
קריאה נדרשת: פריטים 1-4.

שיעור 2

נושא: מקורות הסמכות של הרכיב האזרחי במשטר: דין המלך

קריאה נדרשת: פריטים 5-7.

שיעור 3

נושא: מקורות הסמכות של הרכיב האזרחי במשטר: דינא דמלכותא

קריאה נדרשת: פריט 8.

שיעור 4

נושא: מקורות הסמכות של הרכיב האזרחי במשטר: תקנות הקהל

קריאה נדרשת: פריטים 9-10.

שיעור 5

נושא: המוסדות הדתיים במשטר היהודי – הכהונה והסנהדרין – סמכויותיהם ותפקידם במשטר

קריאה נדרשת: פריט 4.

שיעור 6

נושא: הגדרות שונות לתיאוקרטיה והיחס בין הרכיב הדתי והאזרחי במשטר במחשבה המדינית היהודית

קריאה נדרשת: פריטים 11-16.

שיעור 7

נושא: ערכים דמוקרטיים במחשבה המדינית היהודית, ובכלל זה, ריבונות העם, שוויון זכויות פוליטיות לנשים ולא-יהודים, ועוד.

קריאה נדרשת: פריטים 17-19.

שיעור 8

נושא: ערכים רפובליקניים במחשבה המדינית היהודית, ובכלל זה, שלטון החוק, הפרדת רשויות או בלמים ואיזונים, ההגנה על הקניין הפרטי, שאלת הנאמן והשליח, טובת הכלל מול טובת הפרט, ועוד.

קריאה נדרשת: פריטים 20-21.

שיעור 9

נושא: ערכים ליברליים במחשבה המדינית היהודית א: חירות, חופש דת וכפייה דתית, חופש ביטוי.

קריאה נדרשת: פריטים 4, 22.

שיעור 10

נושא: ערכים ליברליים במחשבה המדינית היהודית ב: סובלנות ופלורליזם וזכויות אדם.

קריאה נדרשת: פריטים 23-24.

שיעור 11

נושא: מעמדה ההלכתי של ממשלת ישראל ושל כנסת ישראל

קריאה נדרשת: פריטים 25-27.

שיעור 12

נושא: מעמדה ההלכתי של מערכת המשפט של מדינת ישראל

קריאה נדרשת: פריטים 28-31.

שיעור 13

נושא: דגמים שונים למדינה היהודית הרצויה – האם מדינת הלכה?

קריאה נדרשת: פריט 32.

ג. דרישות קדם:

הקורס מיועד לתלמידי המג"ל הלומדים בפקולטה למדעי החברה בכלל, ובמחלקה למדעי המדינה בפרט.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

הקורס מבוסס על למידה עצמית והוא יכול שלש מטלות במהלך הקורס ומטלת סיום בסופו.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

ו. ביבליוגרפיה:

1. בלפר, אלה (2004). זהות כפולה – על מתח בין ארציות לרוחניות בעולם היהודי, בר אילן: הוצאת אוניברסיטת בר אילן.
2. רביצקי, אביעזר (תשנ"ח). דת ומדינה במחשבת ישראל: דגמים של איחוד, הפרדה, התנגשות או כפיפות, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
3. בובר, מרדכי מרטין (1965). מלכות שמים – עיונים בספרי שופטים ושמואל, ירושלים: מוסד ביאליק.
4. רכניץ, עדו (תשע"ח). מדינה כהלכה, ירושלים, עפרה: מגיד ומכון משפטי ארץ.
5. קוק, הרב אברהם יצחק (תשמ"ה). שו"ת משפט כהן, ירושלים: מוסד הרב קוק.

6. בן שחר, ישראל, הס יאיר (תשנ"ו). "התוקף ההלכתי של חוקי המדינה", בתוך: כתר א: מחקרים בכלכלה ומשפט על פי ההלכה. עמ' 339-385.
7. גרמן, גרשון (2003). מלך ישראל – ריבונות לדורות בראי ההלכה ומעמדם של חוקי הכנסת בעולמה של ההלכה. בני ברק: מורשת.
8. שילה, שמואל (תשל"ה). דינא דמלכותא – דינא, ירושלים: הוצאת דפוס אקדמי בירושלים.
9. אלון, מנחם (תשמ"ח). המשפט העברי, ירושלים: הוצאת מאגנס.
10. אלון, מנחם (תשנ"א). "סמכות ועוצמה בקהילה היהודית". בתוך: דניאל אלעזר (עורך). עם ועדה, ירושלים: המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה. עמ' 245-220.
11. בן מתתיהו (תרצ"ט). נגד אפיון, תרגום שמחוני. תל אביב: שטיבל. מאמר שני.
12. בן מתתיהו, יוסף (תשכ"ג). קדמוניות היהודים, כרך שלישי. ירושלים: מוסד ביאליק.
13. י' בלידשטיין, עקרונות מדיניים במשנת הרמב"ם (מהדורה שניה), רמת גן תשס"א.
14. ויילר, גרשון (תשל"ז). תיאוקרטיה יהודית, תל אביב: עם עובד.
15. בראון, בנימין (תשס"ה). "דוקטרינת דעת תורה-שלושה שלבים", בתוך: י' עמיר (עורך) דבר הרוח ספר היובל לאליעזר שבייד. (כרך ב' עמ' 537-613) ירושלים: הוצאת המכון למדעי היהדות על שם מנדל ומכון ון ליר.
16. גורן, הרב שלמה (תשנ"ח). תורת הפילוסופיה, ירושלים: האידרא רבה ומסורה לעם.
17. הלוי, הרב חיים דוד (תשמ"ט). "זכות האישה לבחור ולהיבחר". תחומין. עמ' 118-123.
18. י' כהן, 'המחלוקת בין הרבנים קוק ועוזיאל זצ"ל על מתן זכות בחירה לנשים', הגות, ה (תשמ"ג), עמ' 83-95.
19. ישראלי, שאול (תשט"ו). "מעמד הנכרי במדינה הישראלית לאור התורה". התורה והמדינה ז-ח (תשט"ו תשט"ז). עמ' צו קכ.
20. קידר, ניר (2009). ממלכתיות: התפיסה האזרחית של בן גוריון, ירושלים, באר שבע: יד יצחק בן צבי, מכון בן גוריון לחקר ישראל והציונות, אוניברסיטת בן גוריון.
21. חזן גדעון (תשע"ז). יסודות רפובליקניים בהגותם של הוגים ומנהיגים ציוניים בולטים, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר אילן.
22. הלינגר, משה (2002). דגם הדמוקרטיה היהודית מול דגם יהדות הדמוקרטיה בהגות האורתודוקסית המודרנית הציונית במאה העשרים (עבודה לשם קבלת תואר ד"ר). רמת גן: אוניברסיטת בר אילן.

23. א' שגיא, אתגר השיבה אל המסורת, ירושלים תשס"ז.
24. י' ברנדס, יהדות וזכויות אדם: בין צלם אלוהים לגוי קדוש, ירושלים תשע"ג.
25. י' בלידשטיין, 'מדינת ישראל בפסיקה ההלכתית', דיני ישראל, יג-יד (תשמ"ו-ח), עמ' כא-מב.
26. בורגנסקי, חיים (2005). "קהילה וממלכה – יחסם ההלכתי של הרב י"א הרצוג והרב שאול ישראלי למדינת ישראל". בתוך: אביעזר רביצקי (עורך): דת ומדינה בהגות היהודית במאה העשרים. ירושלים: הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה. עמ' 267-294.
27. שוחטמן, אליאב (תש"ן). "הכרת ההלכה בחוק מדינת ישראל". שנתון המשפט העברי טז-יז, 417-500.
28. אריאל, הרב יעקב (תש"ם). "המשפט במדינת ישראל ואיסור ערכאות", תחומין א, עמ' 319-328.
29. בזק, יעקב (תשמ"א). "בתי המשפט בישראל – האמנם "ערכאות של גויים"?". תחומין ב. עמ' 523-527.
30. ברנד, יצחק (תש"ע). ערכאות של גויים במדינת היהודים, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
31. סולר, מרטין (תשס"ט). עמדת פוסקי ההלכה כלפי מערכת המשפט של מדינת ישראל (עבודה לשם קבלת תואר ד"ר), באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון.
32. כהן, אשר (1998). הטלית והדגל – הציונות הדתית וחזון מדינת התורה בימי ראשית המדינה. ירושלים: יד יצחק בן צבי.
33. ס' כהן, 'מושג שלושת הכתרים – מקומו בחשיבה המדינית היהודית והשלכותיו על חקר ההיסטוריה החוקתית היהודית', עם ועדה, ד' אלעזר (עורך), ירושלים תשנ"א, עמ' 55-75.
34. ס' לאסט-סטון, 'סובלנות לעומת פלורליזם ביהדות', ע[נ]ל הסובלנות: מסורות דתיות ואתגר הפלורליזם, ש' פיישר, א"ב סליגמן (עורכים), תל אביב תשס"ז, עמ' 219-236.
35. ד' שוורץ, על חבל דק: דמוקרטיה וערכיה בהגות הציונית דתית, ירושלים תשע"ח.